

STANISŁAW RABIEJ
Opole

WIELKA RODZINA MNIEJSZOŚCI NARODOWO- ETNICZNYCH W UNII EUROPEJSKIEJ

Wspólną troską *nowej Europy* jest utrwalenie pokoju. Jednym z czynników tego procesu jest faktyczne zjednoczenie coraz większej liczby państw i narodów. Nie ulega wątpliwości, że sukces podejmowanych wysiłków na rzecz zjednoczenia w dużej mierze zależy od tych, którzy plasują się na tzw. drugim planie społeczno-politycznej mapy Europy. Tak często ocenia się miejsce i rolę mniejszości narodowo-etnicznych. Samo uznanie istnienia tych wspólnot nie zawsze idzie w parze z właściwym zrozumieniem ich potrzeb i oczekiwań. W wielu wypadkach brakuje sprzyjającego klimatu dla otwartego dialogu z przedstawicielami grup, które od lat zamieszkują dane terytorium, posługują się swoim językiem, usiłują pielęgnować posiadane tradycje i zwyczaje. Coraz częściej mniejszości narodowo-etniczne upominają się o dostęp do publicznych mediów, chcą wsparcia przez państwo dla ich kultury i języka, przypominają o prawie do nauki w swoim języku, do używania nazwisk w oryginalnym brzmieniu czy też mówią o prawie do podwójnych nazw miejscowości. W gąszczu tych problemów pojawia się potrzeba jasnego zdefiniowania statutu mniejszości narodowo-etnicznych.

1. Problem definicji

Spore nieporozumienia rodzą próby definiowania mniejszości narodowych i etnicznych. Przyjmując dotychczasowe definicje narodu i grup etnicznych, odróżnić należy od siebie mniejszości narodowe stanowiące część innych narodów państw, od mniejszości autotelicznych, autochtonicznych, nie posiadających własnego państwa. Do powszechnie stosowanych kryteriów członkostwa w mniejszościach narodowych i etnicznych zalicza się obok pochodzenia; język, wyznanie oraz tożsamość, polegającą zwykle na pozytywnej autoidentyfikacji z własną grupą. Czynnikiem, który w coraz większym i istotniejszym stopniu decyduje o przynależności do grupy narodowej i etnicznej jest tożsamość. Zmieniająca

się natura współczesnych społeczeństw obywatelskich polega na wzroście różnorodności, wielości oraz wielopoziomowości ich struktur¹.

Obecnie występują w świecie dwa rodzaje mniejszości narodowych i etnicznych. Pierwszą stanowią grupy będące częścią innych narodów-państw. Ze względu na genezę, wyróżnić można w tej grupie dwa rodzaje takich mniejszości. Pierwszy rodzaj to zbiorowości terytorialne, odrębne językowo i często wyznaniowo, znajdujące się w obszarze innych narodów-państw na skutek zmiany granic politycznych w przeszłości dalszej lub bliższej. Do mniejszości tego typu zalicza się np. Słowaków w Czechach, Polaków na Litwie, Niemców czy Białorusinów w Polsce. Drugi rodzaj stanowią zbiorowości narodowe o imigracyjnym rodowodzie, pozbawione poczucia związku z własnym, ulokowanym na terytorium kraju osiedlenia terytorium grupowym, rozproszone, wchodzące w skład swych diaspor narodowych. Są to przykładowo mniejszości: meksykańska w Stanach Zjednoczonych, żydowska w Polsce czy turecka w Niemczech.

Do drugiej grupy zalicza się zbiorowości etniczne o autochtonicznym, autotelicznym charakterze, które nie osiągnęły statusu narodu. Są to grupy odrębne pod względem charakterystyk kulturowych, w tym językowych. Posiadają długą genezę i reprezentują genetycznie dwa typy zbiorowości. Pierwszy typ ma charakter terytorialny, z wyraźnie wyodrębnioną symboliczną sferą identyfikacyjną z „ojczyzną prywatną”, regionem, nakładającą się na szerszą tożsamość ideologiczną z narodem-państwem². Do grup tego typu zaliczyć można indiańskie ludy autochtoniczne w Brazylii, Stanach Zjednoczonych, natomiast w Polsce np. Łemków, Mazurów, Warmiaków, Kaszubów. Natomiast drugi typ stanowią grupy imigracyjne, napływowe, cechujące się silną więzią ideologiczną, nie tworzące jednak odrębnych narodów lub nie wchodzące w ich skład. Są to grupy o dużym stopniu integracji językowej i religijnej. Zaliczyć można do nich np. Afro-Brazylijczyków w Brazylii czy Kurdów, Romów, Karaimów, Starowierców i Tatarów w Polsce.

Mimo tak wyrazistej geograficznie i geo-politycznie obecności mniejszościowych grup etniczno-narodowych, w ogólnym prawodawstwie europejskim jak na płaszczyźnie prawa międzynarodowego ich statut prawny nie jest definiowany jednolicie. W prawie uniwersalnym oraz wspólnotowym nie istnieją odnośne akty traktatowe. W prawie wspólnotowym to zagadnienie nie jest traktowane jednoznacznie, a ochrona koncentruje się na kategorii praw zasadniczych. Jedynie w ramach Rady Europy istnieją dwie konwencje regulujące ten problem. Szeroko problem ochrony mniejszości potraktowano w OBWE, jednak przyjmowane

¹ S. HUNTINGTON, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tł. H. Jankowska, Warszawa 1997, 174-190.

² S. OSSOWSKI, *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny*, w: TENŻE, *Dzieła*, t. III, Warszawa 1967, 201-226.

tam dokumenty nie mają rangi konwencji. Ochrona podstawowych praw człowieka (w tym mniejszości) ewoluuje w kierunku norm *ius cogens*. Otwarte jest zagadnienie, czy obserwowane w ostatnich 10 latach narastanie konfliktów narodowościowych przyczyni się do nadania standardom ochrony mniejszości charakteru bezwzględnie obowiązujących norm³.

W prawie międzynarodowym pojęcie mniejszości narodowej nie jest definiowane. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 35 przyznaje szczególne prawa „mniejszościom narodowym i etnicznym”, nie definiując jednak tych terminów i nie podając kryteriów rozróżnienia między mniejszościami narodowymi a etnicznymi. Rozróżnienie to ma jednak doniosłe skutki praktyczne, ponieważ polska ordynacja wyborcza przyznaje pewne szczególne przywileje mniejszościom narodowym, nie obdarzając nimi mniejszości etnicznych⁴.

W funkcjonującej w Polsce tradycji pojęcie mniejszości narodowej jest nadawane tym grupom, które mają swoją większość poza granicami kraju, inaczej mówiąc, mniejszość to taka grupa etniczna, która ma wsparcie w większości poza granicami kraju. Nadto w tradycji tej nasze społeczeństwo nie było skłonne do uznawania za mniejszości narodowe tych grup, które miały wprawdzie odrębność kulturową, lecz nie miały przynależności państwowej⁵. Jednostka ma więc prawo do subiektywnego wyboru narodowości. Jak jednakże trafnie podniósł Sąd Apelacyjny nie prowadzi to wprost do powstania nowego, odrębnego narodu lub mniejszości narodowej. Wybór narodowości musi bowiem odnosić się do ukształtowanej w procesie historycznym i społecznie akceptowanej grupy narodowej.

W polskim ustawodawstwie rozróżnienie na mniejszość etniczną i narodową zostało uchwalone dopiero 6 stycznia 2005 roku ustawą „O mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym” (Dz. U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141). Akt ten w art. 2. zakłada, że mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest

³ J. SOZAŃSKI, *Ochrona mniejszości w systemie uniwersalnym, europejskim i wspólnotowym*, Warszawa 2007.

⁴ Niejasność ta znalazła swój wyraz w głośnej i kontrowersyjnej sprawie odmówienia przez polskie sądy zarejestrowania Związku Ludności Narodowości Śląskiej. W uzasadnieniu decyzji podjętej przez Sąd Apelacyjny w Katowicach 24 września 1997 roku znalazły się następujące stwierdzenia odnoszące się do pojęcia mniejszości narodowej: Mniejszości narodowe stanowią tylko niewielką część społeczeństwa polskiego, bo około 3 – 4%. Należą do nich i nikt nigdy nie poddawał tego w wątpliwość, że istnieją jako mniejszości narodowe, na przykład: Niemcy, Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Słowacy, Czesi, Żydzi, Romowie, Ormianie i Tatarzy.

⁵ Stanowisko Sądu Apelacyjnego podtrzymał 18 marca 1998 roku Sąd Najwyższy, pisząc w uzasadnieniu: Mniejszość narodowa jest pojęciem prawnym (art. 35 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.), choć nie jest zdefiniowana ani w prawie polskim ani w powołanych w kasacji Konwencjach [...]. Uzasadnienie decyzji sądu apelacyjnego nie jest w pełni spójne – wymienieni przez sąd jako mniejszości narodowe Romowie i Tatarzy nie stanowią nigdzie większości, więc nie spełniają podanego przez sąd w tym samym uzasadnieniu kryterium.

mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Mniejszością etniczną natomiast, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Dodatkowo ustawa precyzuje, że mniejszościami narodowymi zamieszkałymi w Polsce są: Białorusini, Czesi, Litwini, Niemcy, Ormianie, Rosjanie, Słowacy, Ukraińcy i Żydzi, a za mniejszości etniczne uznaje ustawowo następujące mniejszości: karaimską, łemkowską, romską i tatarską.

Treść ustawy wywołała debatę publiczną. W myśl tego rozróżnienia należałoby bowiem Polaków w XIX wieku uznać za mniejszość jedynie etniczną, Żydów uznać za mniejszość narodową dopiero z chwilą powstania państwa Izrael (z którym nie wszyscy się identyfikują). Kwestionowano również nazwanie mniejszością etniczną Tatarów oraz Romów. W świetle komentarzy wydaje się, że polityczną przyczyną takiego rozróżnienia była wola ustanowienia prawnych obostrzeń wobec głosów nazywających Ślązaków mniejszością narodową⁶.

2. W trosce o własny język

W Unii Europejskiej istnieje ponad 60 społeczności posługujących się miejscowymi językami regionalnymi lub mniejszościowymi. Tymi językami regularnie mówi aż 40 milionów osób. Wiele krajów UE korzysta z definicji języków regionalnych i mniejszościowych zawartej w *Europejskiej Karcie Języków Regionalnych lub Mniejszościowych* – międzynarodowym traktacie sporządzonym pod auspicjami Rady Europy⁷. Zgodnie z zamieszczoną tam definicją, języki re-

⁶ Niejasność ta znalazła swój wyraz w głośnej i kontrowersyjnej sprawie odmówienia przez polskie sądy zarejestrowania Związku Ludności Narodowości Śląskiej (Sąd Apelacyjny w Katowicach 24 września 1997 roku)

⁷ Polska ratyfikowała Kartę decyzją Parlamentu i Prezydenta RP 22 sierpnia 2008 roku. Podstawę prawną do tej decyzji stanowią: *Ustawa z dnia 13 czerwca 2008 r. o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada

gionalne i mniejszościowe to języki tradycyjnie używane przez część obywateli danego państwa, lecz nie będące dialektami języka urzędowego tego państwa, językami imigrantów, ani językami sztucznymi⁸. W tej definicji mieści się wiele języków. Najwięcej osób posługuje się językiem katalońskim – 7 milionów w Hiszpanii, Francji oraz w Alghero na Sardynii. Większość mówców tego języka zamieszkuje w regionach Hiszpanii, gdzie katalońskim posługuje się większość obywateli i gdzie na równi z hiszpańskim przysługuje mu status języka urzędowego. Zauważono, że języki, które w jednym kraju są językami większości, a w innym – mniejszości, z reguły nie należą do zagrożonych. Mimo to mniejszościowe kultury i języki, podobnie jak bretoński czy irlandzki, mogą przeżywać pewne trudności. W definicji znalazło się również miejsce dla języków, jakimi posługują się przedstawiciele grup etnicznych zamieszkujących na terytorium UE lub po nim się przemieszczających. Języki tej kategorii to m.in. języki jidysz, romski i sinti.

Ciekawym fenomenem może być fakt, że języki regionalne lub mniejszościowe mogą również być językami urzędowymi – jak na przykład irlandzki czy luksemburski, które w swoich krajach są językami narodowymi, lecz równocześnie posiadają wiele właściwości języków regionalnych lub mniejszościowych. Podobnie jak na przykład niemiecki przekraczają również granice niektóre języki mniejszościowe lub ze sobą spokrewnione, często wspólne dla różnych społeczności kulturowych. Można tu wymienić społeczności Hiszpanii i Francji mówiące po baskijski i katalońsku oraz języki celtyckie we Francji, Irlandii i Wielkiej Brytanii. Więzy te są ważne i wciąż wspierane na szczeblu międzyregionalnym, ale prawie wszystkie społeczności posługujące się językami regionalnymi lub mniejszościowymi mają wspólny interes polegający na zapewnieniu swoim językom i kulturze przetrwania i możliwości rozwoju oraz na realizowaniu ich potencjału w ramach Unii Europejskiej.

*Karta języków regionalnych lub mniejszościowych*⁹, weszła w życie w dniu 1 marca 1998 r. Do tej pory kartę podpisało ponad 30 państw, zaś w stosunku do

1992 r. [Dz. U. 44(2008), poz. 898]; *Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych*, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. [Dz. U. 22(2002), poz. 209]; *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* [Dz. U. 17(2005), poz. 141; 62(2005), poz. 550].

⁸ W tej definicji mieści się wiele języków. Najwięcej osób posługuje się językiem katalońskim – 7 milionów w Hiszpanii, Francji oraz w Alghero na Sardynii. Większość mówców tego języka zamieszkuje w regionach Hiszpanii, gdzie katalońskim posługuje się większość obywateli i gdzie na równi z hiszpańskim przysługuje mu status języka urzędowego.

⁹ Polska ratyfikowała *Kartę* decyzją Parlamentu i Prezydenta RP 22 sierpnia 2008 roku. Podstawę prawną do tej decyzji stanowią: *Ustawa z dnia 13 czerwca 2008 r. o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. [Dz. U. 44(2008), poz. 898]; *Konwencja ramowa o ochronie mniejszości narodowych*, sporządzona w Strasburgu dnia 1 lutego 1995 r. [Dz. U. 22(2002), poz. 209]; *Ustawa z dnia 6 stycznia*

21 z nich weszła ona w życie. W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej karta została podpisana w dniu 12 maja 2003 r. Ten oficjalny akt prawny w skali międzynarodowej poprzedza krajowa ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim. Wydane na jej podstawie rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji przewidujące m.in., że w miejscowościach, w których występują zwarte środowiska mniejszości narodowych lub etnicznych nazwom i tekstom w języku polskim mogą towarzyszyć wersje w przekładzie na język mniejszości¹⁰.

Po wejściu w życie kart w wielu krajach Europy można mówić o ramowej ochronie mniejszości narodowych. Przyjęcie karty zamyka logiczny ciąg działań mających na celu związanie zainteresowane państwa konwencjami regulującymi prawa osób należących do mniejszości narodowych. Umacnia także pozycję sygnatariuszy wśród państw sprzyjających międzynarodowym uregulowaniom w zakresie praw człowieka.

Sugestie formułowane w szczególności przez Radę Europy, ich ratyfikacja przez wiele państw może świadczyć o gotowości do respektowania standardów dotyczących praw człowieka, które zostały zawarte w karcie na znak potwierdzający słuszność historycznej decyzji podjętej przez Unię Europejską na szczycie w Kopenhadze. Respekt dla zapisów karty potwierdzi, że języki regionalne i mniejszościowe są w Europie traktowane jako istotna wartość. Stanowi to jednocześnie sygnał, że w wielu krajach Starego kontynentu uważnie wsłuchuje się w głosy współobywateli należących do mniejszości narodowych i etnicznych, których organizacje wielokrotnie zgłaszały potrzebę dowartościowania języków regionalnych lub mniejszościowych.

W tym też duchu Unia Europejska prowadzi politykę mającą na celu ochronę języków regionalnych i języków mniejszości. Opiera się to między innymi na zapisie art. 22 *Europejskiej Karty Praw Podstawowych* stanowiącym, że „Unia szanuje różnorodność kulturową, religijną i językową”. Parlament Europejski przyjął szereg rezolucji w sprawie działań wspierających języki regionalne i mniejszościowe.

W ślad za tymi regulacjami prawnymi idzie też wsparcie materialne. Już w 1992 roku Komisja Europejska zapoczątkowała szczegółowe badania na temat społeczności posługujących się językami regionalnymi i mniejszościowymi w UE. Wraz z przystąpieniem do Unii nowych członków zakres badań rozszerzono. Komisja udzieliła ponadto wsparcia projektowi ADUM, którego celem jest udzielanie osobom i organizacjom zaangażowanym w propagowanie języków regionalnych i mniejszościowych informacji na temat możliwości finansowania z budżetu UE. Inne typowe projekty w tej dziedzinie to między innymi

2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym [Dz. U. 17(2005), poz. 141; 62(2005), poz. 550].

¹⁰ Tekst rozporządzenia w Dz. U. 37(2002), poz. 349.

CRAMLAP (*Celtic, Regional and Minority Languages Abroad Project – Języki celtyckie, regionalne i mniejszościowe za granicą*), którego celem jest kontrola i ocena nauczania języków celtyckich, regionalnych i mniejszościowych w instytucjach szkolnictwa wyższego w Europie, oraz sieć europejskich rad ds. planowania językowego, ustanowiona celem promowania współpracy zajmujących się językami mniejszościowymi rad ds. planowania językowego w Europie.

Wszystkie te działania potwierdzają przekonania, że znajomość języków obcych jest podstawą sukcesu Europy. Wielojęzyczność umożliwia komunikację i zrozumienie. Kryje w sobie też podstawowe elementy dające inspirację różnorodnym kulturom europejskim do podejmowania wspólnych przedsięwzięć. Z tego właśnie powodu szacunek i chęć poznania języka mniejszości pomaga stać się bardziej otwartymi na inne kultury. Od strony pragmatycznej zwiększa mobilność i możliwości znalezienia się na rynku pracy.

3. W poszanowaniu rodzimej kultury

W ujęciach „kulturowych”, narody i grupy etniczne stanowią najważniejszy rodzaj integracji społecznej. Państwa jedynie reprezentują wielkie społeczności kulturowe, które mogą także tworzyć cywilizacje. Różnorodność grup etnicznych, narodowych i rasowych prowadzi do takiego podziału świata, w którym dominującą rolę odgrywają względnie jednorodne państwa. Narody lepiej zorganizowane politycznie, silniejsze militarnie, większe w sensie potencjału ludnościowego, ekonomicznego czy terytorialnego, przejawiają tendencję do ekspansji¹¹. Tym niemniej, w miarę upływu czasu, wyodrębnia się w świecie taki porządek międzynarodowy, w którym dochodzi do coraz większego nakładania się granic kulturowych i państwowych zbiorowości narodowych i etnicznych¹². W przypadku Polski, należącej do tych państw europejskich, które mają niski odsetek zróżnicowania, mniejszości narodowe i etniczne stanowią kilka procent ludności kraju¹³. Na tle innych regulacji prawnych w Europie, Polskie ustawodawstwo w tym względzie nie wypada najgorzej. Konstytucja RP w art. 35 gwarantuje obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wol-

¹¹ F. ZNANIECKI, *Współczesne narody*, tłum. Z. Dulczewski, Warszawa 1990; TENŻE, *Nauki o kulturze. Narodziny i rozwój*, Warszawa 1992.

¹² E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa 1991.

¹³ W Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku ponad 96% ankietowanych zadeklarowało narodowość polską, 1,23% (471,5 tys. osób) – przynależność do innej narodowości, natomiast 2,03% ludności (774,9 tys. osób) nie określiło swej narodowości. Jednak spis w 2002 roku był przeprowadzony w sytuacji, gdy nie istniało jeszcze ustawowe uregulowanie definiujące mniejszość narodową lub etniczną. Zob. GUS, *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu*, http://www.stat.gov.pl/gus/45_4520_PLK_HTML.htm (dostępne w Internecie 26 XII 2008).

ność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, w tym prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej¹⁴.

W tym duchu powstały inne regulacje prawne pozwalające na rozwój mniejszościom narodowo-etnicznym. Wśród aktów jurydycznych należałoby wymienić istotne. Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. *Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*, która zwalnia komitety wyborcze utworzone przez organizacje mniejszości narodowych z wymogu przekroczenia 5% proggu wyborczego. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty stanowiąca, że szkoły publiczne umożliwiają podtrzymanie tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji ustalająca, że publiczne radio i telewizja powinny uwzględniać potrzeby mniejszości narodowych i etnicznych. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* przewidująca penalizację przestępstw popełnianych na tle etnicznym. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, która zabrania przetwarzania danych ujawniających pochodzenie etniczne. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych, oraz o języku regionalnym, która definiuje mniejszości narodowe i etniczne w Polsce; stwierdza, że każda osoba ma prawo do swobodnej decyzji o traktowaniu jej jako osoby należącej bądź też nie należącej do mniejszości, a wybór taki lub korzystanie ze związanych z tym wyborem praw nie pociąga za sobą jakichkolwiek niekorzystnych skutków; stanowi, że nikt nie może być obowiązany, za wyjątkiem prawem przewidzianym, do ujawnienia informacji o własnej przynależności do mniejszości lub ujawnienia swojego pochodzenia, języka mniejszości lub religii; zabrania stosowania środków mających na celu asymilację osób należących do mniejszości, jeżeli środki te są stosowane wbrew ich woli oraz zabrania stosowania środków mających na celu zmianę proporcji narodowościowych lub etnicznych na obszarach zamieszkałych przez mniejszości; stwierdza, że nikt nie może być obowiązany do udowodnienia własnej przynależności do danej mniejszości; dopuszcza używanie języka mniejszościowego, w wybranych gminach, jako języka pomocniczego, w kontaktach z organami gminy oraz w postępowaniu sądowym pierwszej instancji; określa, że obok ustalonych w języku

¹⁴ *Konstytucja RP* (2 IV 1997 r.), art. 35, p. 1-2: „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”

polskim nazw geograficznych mogą być używane, jako nazwy dodatkowe, tradycyjne nazwy w języku mniejszości dla miejscowości, obiektów fizjograficznych oraz ulic.

Wymienione wyżej akty prawne korespondują doskonale z wcześniejszą *Deklaracją praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych*¹⁵.

Aneks

Deklaracja praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych¹⁶

Zgromadzenie Ogólne, Potwierdzając, iż jednym z celów Narodów Zjednoczonych, ogłoszonych w ich Karcie, jest popieranie i zachęcanie do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez wyjątku na rasę, płeć, język lub religię. Potwierdzając wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej, w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz narodów dużych i małych. Pragnąc wesprzeć urzeczywistnienie zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, w Konwencji w Sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa, w Międzynarodowej Konwencji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, w Deklaracji w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Nietolerancji i Dyskryminacji Opartych na Religii lub Przekonaniach oraz w Konwencji Praw Dziecka, jak również w innych stosownych dokumentach międzynarodowych, które zostały przyjęte na szczeblu uniwersalnym lub regionalnym oraz dokumentach zawartych pomiędzy indywidualnymi Państwami Członkami Narodów Zjednoczonych. Inspirowane postanowieniami Artykułu 27 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, dotyczących osób należących do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych. Akcentując, iż stałe popieranie i urzeczywistnianie praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, będąc integralną częścią rozwoju społeczeństwa jako całości i pozostając w ramach demokratycznych opartych na rządach prawa, może przyczynić się do wzmocnienia przyjaźni i współpracy pomiędzy narodami i Państwami. Uważając, iż Narody Zjednoczone mają do odegrania ważną rolę w zakresie ochrony mniejszości, Mając na względzie prace dotąd przeprowadzone w obrębie systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Komisji Praw Człowieka, Podkomisji do spraw zapobiegania Dyskryminacji i Ochrony Mniejszości oraz ciał ustanowionych stosownie do Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka i innych dokumentów międzynarodowych praw człowieka w sprawie popierania i ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych, religijnych i językowych, Biorąc pod uwagę istotne prace, jakie zostały przeprowadzone przez organizacje międzynarodowe i pozarządowe w zakre-

¹⁵ Przyjęta bez głosowania jako *Rezolucja 47/135* przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (10 XII 1992 r). Zob. *Aneks*

¹⁶ <http://www.hfhrpol.waw.pl/pliki/deklaracja> (dostępne 10 II 2009).

się ochrony mniejszości oraz popierania i ochrony praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, Uznając potrzebę zapewnienia jeszcze bardziej skutecznej implementacji dokumentów międzynarodowych dotyczących praw osób należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, Ogłasza niniejszą Deklarację Praw Osób Należących do Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Religijnych i Językowych:

Artykuł 1

Państwa będą chroniły w obrębie ich odnośnych terytoriów istnienie oraz tożsamość narodową lub etniczną, religijną i językową mniejszości, jak również zapewniały warunki służące wspieraniu takiej tożsamości. Dla osiągnięcia tych celów Państwa przyjmą środki ustawodawcze i inne.

Artykuł 2

Osoby należące do mniejszości narodowych lub etnicznych, religijnych i językowych, (zwane osobami należącymi do mniejszości) mają prawo do korzystania ze swej własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swej własnej religii oraz do używania swego własnego języka, publicznie i prywatnie, swobodnie i bez ingerencji lub jakiegokolwiek formy dyskryminacji. Osoby należące do mniejszości mają prawo do zakładania i utrzymywania swych własnych stowarzyszeń. Osoby należące do mniejszości mają prawo do skutecznego uczestnictwa – na szczeblu państwowym i, gdzie to jest właściwe, na szczeblu regionalnym – w decyzjach dotyczących mniejszości, do których one należą lub regionów, w których one zamieszkują, w sposób dający się pogodzić z ustawodawstwem państwowym. Osoby należące do mniejszości mają prawo do zakładania i utrzymywania swych własnych stowarzyszeń. Osoby należące do mniejszości mają prawo do nawiązywania i utrzymywania, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, swobodnych i pokojowych kontaktów z innymi członkami ich grupy oraz z osobami należącymi do innych mniejszości, jak również kontaktów poprzez granice z obywatelami innych Państw, z którymi są połączone więzami narodowymi lub etnicznymi, religijnymi i językowymi.

Artykuł 3

Osoby należące do mniejszości mogą realizować swoje prawa, włączając prawa ustalone w niniejszej Deklaracji, indywidualnie, jak również we wspólnocie z innymi członkami swej grupy, bez jakiegokolwiek dyskryminacji. Żadna szkoda nie może wynikać dla osoby należącej do mniejszości w konsekwencji realizowania lub nierealizowania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji.

Artykuł 4

Tam, gdzie jest to pożądane, Państwa przyjmą środki dla zapewnienia, by osoby należące do mniejszości mogły realizować w pełni i skutecznie wszystkie ich prawa człowieka i podstawowe wolności bez jakiegokolwiek dyskryminacji oraz na warunkach pełnej równości wobec prawa. Państwa podejmą środki dla stworzenia korzystnych warunków zapewniających osobom należącym do mniejszości zdolność wyrażania ich cech charakterystycznych oraz rozwijania ich kultury, języka, tradycji i zwyczajów, wyjąwszy sytuacje, w których dane praktyki naruszałyby prawo krajowe i byłyby sprzeczne ze standardami międzynarodowymi. Gdziekolwiek jest to możliwe, Państwa podejmą właściwe środki dla zapewnienia,

by osoby należące do mniejszości korzystały z adekwatnych udogodnień służących nauce ich macierzystego języka lub pobierania nauki w ich języku macierzystym. Tam, gdzie jest to właściwe, Państwa podejmą środki w dziedzinie edukacji, celem wspierania znajomości historii, tradycji, języka i kultury mniejszości istniejących w obrębie ich terytorium. Osoby należące do mniejszości winny dysponować adekwatnymi udogodnieniami dla zdobywania wiedzy w społeczeństwie jako całości. Państwa rozważą właściwe środki służące zapewnieniu, by osoby należące do mniejszości mogły swobodnie uczestniczyć w gospodarczym postępie i rozwoju swego kraju.

Artykuł 5

Polityki i programy państwowe należy planować i urzeczywistniać z należyтым uwzględnieniem uprawnionych interesów osób należących do mniejszości. Międzynarodowe programy współpracy i pomocy należy planować i urzeczywistniać z należyтым uwzględnieniem informacji i doświadczeń, celem popierania wzajemnego zrozumienia i zaufania.

Artykuł 6

Państwa będą współdziałały w kwestiach dotyczących osób należących do mniejszości, włączając wymianę informacji i doświadczeń, celem popierania wzajemnego zrozumienia i zaufania.

Artykuł 7

Państwa będą współdziałały w celu popierania poszanowania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji.

Artykuł 8

Nic w niniejszej Deklaracji nie przeszkadza wypełnianiu zobowiązań międzynarodowych Państw odnoszących się do osób należących do mniejszości. W szczególności Państwa będą wypełniały w dobrej wierze zobowiązania, które zaciągnęły na podstawie traktatów i porozumień międzynarodowych, których są stronami. Realizacja praw ustalonych w niniejszej Deklaracji nie może szkodzić korzystaniu przez wszystkie osoby z uniwersalnie uznanych praw człowieka i podstawowych wolności. Podejmowane przez Państwa środki służące zapewnieniu skutecznego korzystania praw ustalonych w niniejszej Deklaracji nie mogą być uważane za sprzeczne z zasadą równości zawartą w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Nic w niniejszej Deklaracji nie może być rozumiane jako zezwalające na jakąkolwiek działalność sprzeczną z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych, włączając w to zasady suwerennej równości, integralności terytorialnej i niepodległości politycznej Państw.

Artykuł 9

Agendy wyspecjalizowane oraz inne organizacje systemu Narodów Zjednoczonych będą wносиły wkład w pełne urzeczywistnienie praw i zasad zawartych w niniejszej Deklaracji w obrębie odnośnych sfer kompetencji.

The grate family of national-ethnic minorities in European Union

Summary

Author of paper seeks understanding and cooperation between people representing different nations and cultures, regional education in the „little homeland”, pertaining to the multicultural dialogue, creates the sense of community. Regional education livens up practical teaching (it reorganises the course and the forms of work, teaches to be tolerant and introduces the bases for dialogue), but it requires the traditional and closed education to be abandoned and the open one, focusing on the environment and offering cooperation, to be embraced instead. The new type of education has both an axionormative and a pragmatic dimension, which makes it offer the following advantages: (1) educational advantages, providing knowledge about the region and shapes the regional identity; (2) cultural advantages – showing cultural models and their importance for the local community; (3) enriching human capital and thus supporting animation of social changes, thus addressing social needs by stimulating the activity around the local heritage. The little homeland may function as the source of universal sociocultural values uniting people representing different nations, cultures and religions. In this way it supports the process of European integration. If the relation between the little homeland and Europe is perceived dynamically and contextually, the relationship between the little homeland and Poland will be built. The little homeland generates information that reaches Europe and is exposed to European sociocultural influences in return. The main educational tasks to be performed in this respect include: (1) reduction of the distance between the feelings of inferiority caused by one’s origin and one’s self-esteem and (2) development of the dialogue and social cooperation for the sake of the common good.

Active participation in the little homeland influences one’s European identity by means of accepting and developing the values that unite people. Such an identity is formed through the bottom-up and top-down mechanism operating within the society. If the bottom-up dimension is identified with a strong local identity of the „little homeland”, this homeland will remain open to European values, considering them to be an opportunity for its own development. This, however, requires a lot of grassroots work.